

ETT SENTIDA STOLPHÅL PÅ RÅDMANSÖ

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3641

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2015:1375

Fastighet Västank S:2

Rådmansö socken

Norrtälje kommun

Stockholms län

Projektnummer 3641

Författare Tove Björk

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsens diarienummer:	431-5162-2023
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2023-02-06
Uppdragsnr i KMR:	202300102
Företagare:	Norrtälje Vatten & Avfall
Fastighet:	Västanvik S:2
Berörda lämningar, KMR:	L2015:1375
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	20 och 24 april 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Tove Björk
Rapportansvarig:	Tove Björk
Fältpersonal:	Tove Björk
Planer och layout:	Ida Söderström
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönarbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer LM2023/021333.
Omslagsbild: Gravfält L2015:1375. Foto från nordöst

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

ETT SENTIDA STOLPHÅL PÅ RÅDMANSÖ

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3641

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2015:1375

Fastighet Västanvik S:2

Rådmansö socken

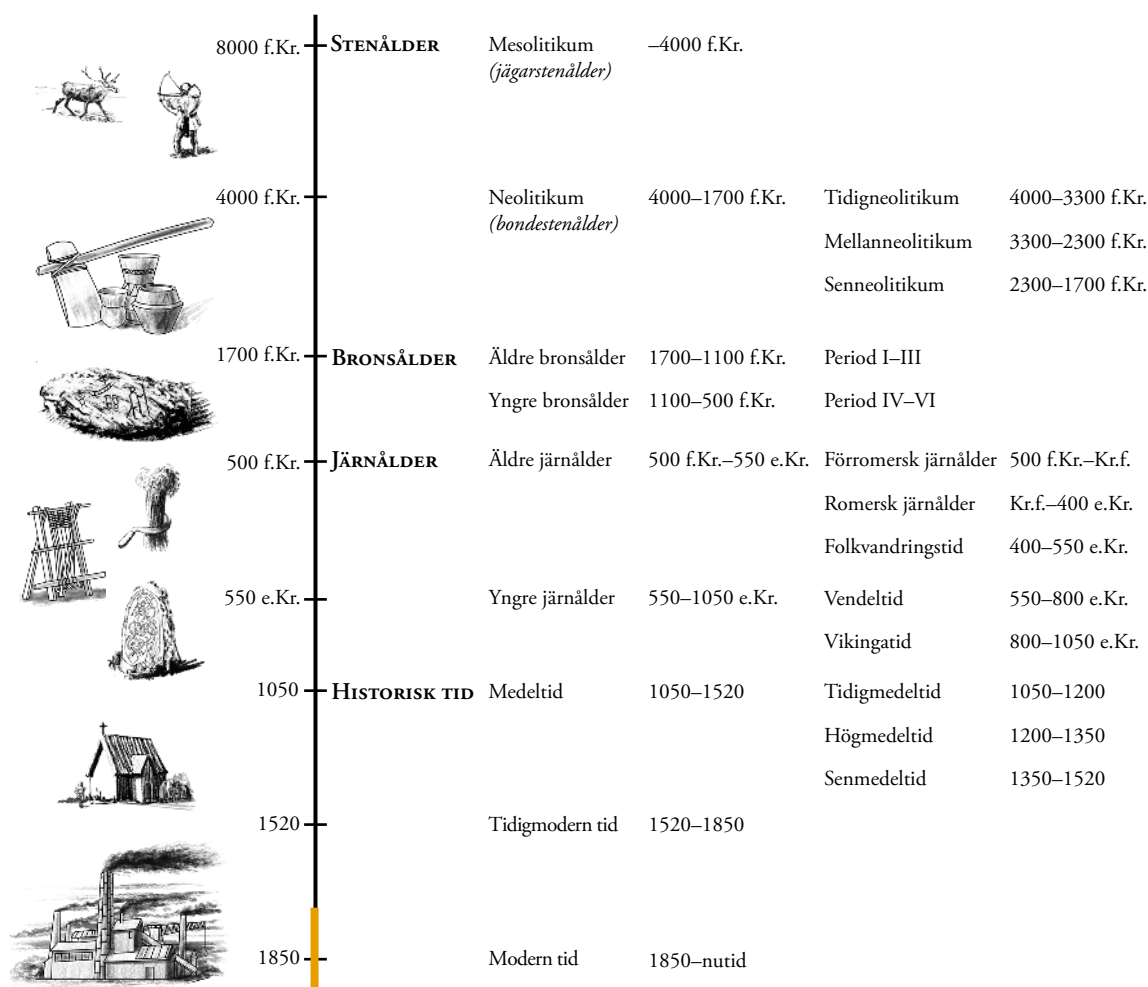
Norrtälje kommun

Stockholms län

Projektnummer 3641

Författare Tove Björk

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

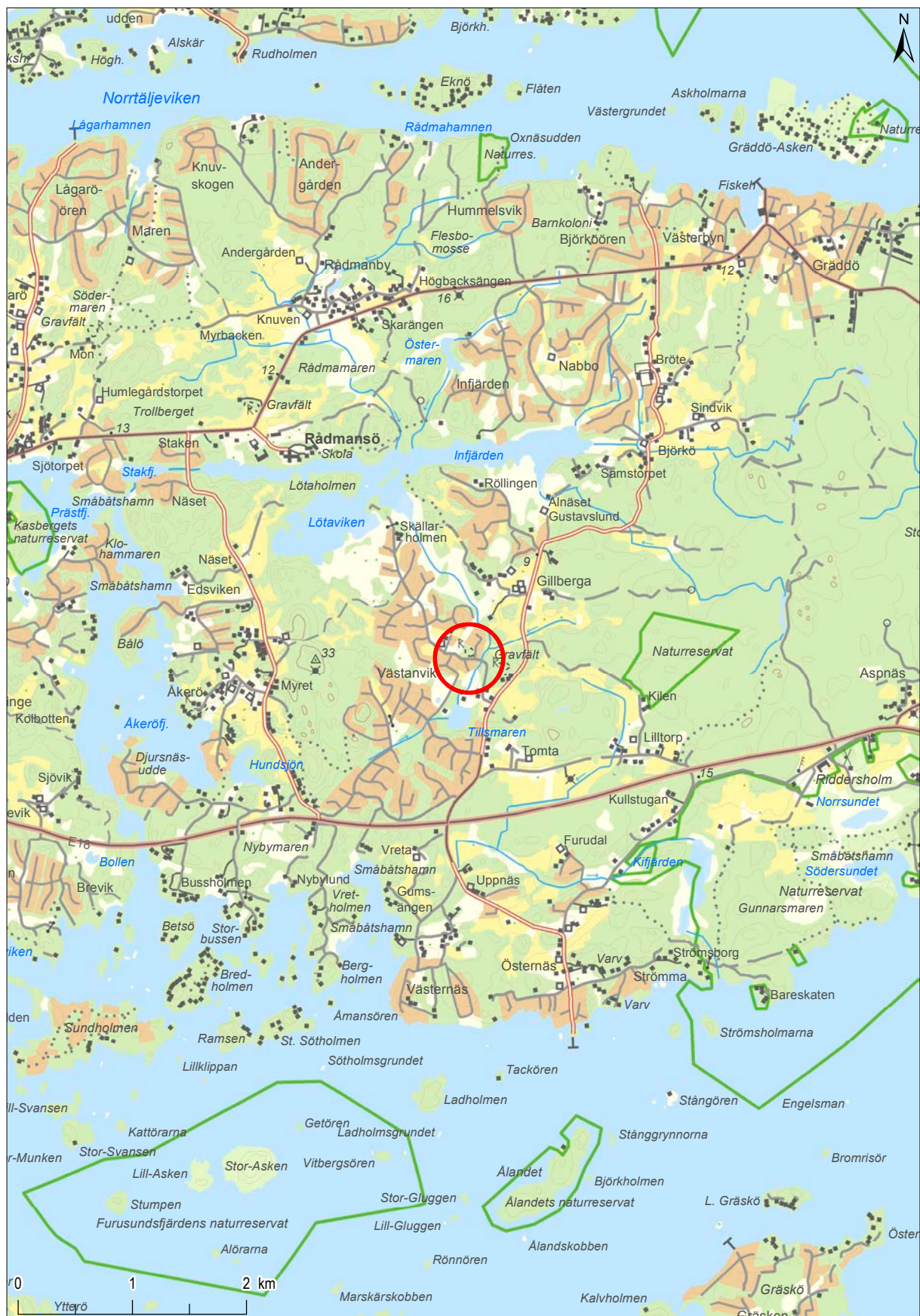
eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	7
Gravfält L2015:1375, L2015:1036 och L2015:1527	8
Fossil åker L2015:1044.....	8
Stensättning L2015:960 och L2015:1389.....	9
Fyndplats L2015:1467 och L2015:1679.....	9
Plats med tradition L2015:1853	9
TIDIGARE ARKEOLOGISKA INSATSER.....	10
GENOMFÖRANDE	10
RESULTAT	11
REFERENSER	12
Litteratur	12
Digitala källor	12
BILAGOR.....	13
Bilaga 1. Arkeobotanisk analys – Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult.....	13
Bilaga 2. ¹⁴ C-analys – Ångströmslaboratoriet, Uppsala universitet.....	14

Figur 1. Platsen för den arkeologiska undersökningen på Rådmansö i Norrtälje. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Med anledning av att Norrtälje Vatten & Avfall planerar schaktningsarbete för utbyggnad av kommunalt vatten i Västänvik på Rådmansö i Norrtälje har Arkeologikonsult under två dagar i april genomfört en arkeologisk undersökning i form av en arkeologisk schaktningsövervakning i anslutning

till gravfält L2015:1375 (Lst dnr 431-5162-2023). Längs en cirka 65 meter lång sträcka i anslutning till gravfältet påträffades endast ett stolphål som resulterade i en något spretig datering från tidigmodern tid – modern tid. Inga fynd påträffades.

INLEDNING

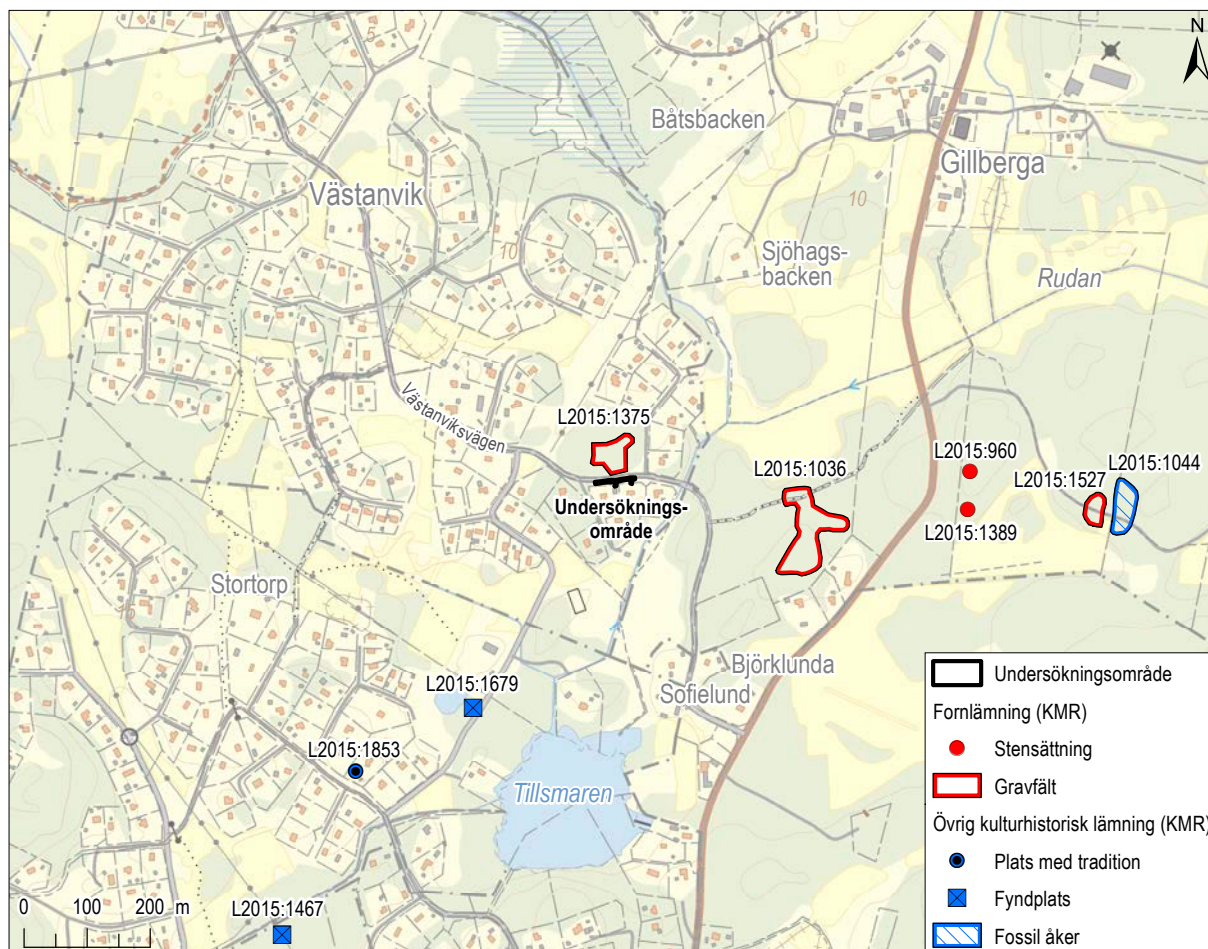
Norrtälje Vatten & Avfall planerar för utbyggnad av kommunalt vatten i Västänvik på Rådmansö i Norrtälje kommun och med anledning av detta utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av en arkeologisk schaktningsövervakning

invid fornlämning L2015:1375, ett gravfält bestående av ett 30-tal gravar. Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera berörda lämningar och kulturlager.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Rådmansö i Norrtälje kommun utgör en halvö inom vilken bland annat udden Kapellskär och tätorterna Gräddö och Räfsnäs ligger. Ända sedan medeltid har området vid Kapellskär på Rådmansö utgjort en viktig plats för sjöfarten då avståndet till Åland och Finland härifrån är kort och hamnläget ligger nära öppet hav. Rådmansö omnämns första gången som Rudhma i ett brev 1331 och syftar på platsens

belägenhet som en ö (ISOF). Rudhma antas ha uppstått ur ordet rödhme efter rodnad, rödaktig färg eller rost och ska syfta på färgen på berggrunden i gnejs (ISOF, Wikipedia). Arbetsområdet Västänvik är beläget cirka 5 kilometer väster om hamnläget och omnämns första gången 1564 med Erich Andersson i Westenvijk (ISOF).

Figur 2. Undersökningsområdet med närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:12 000.

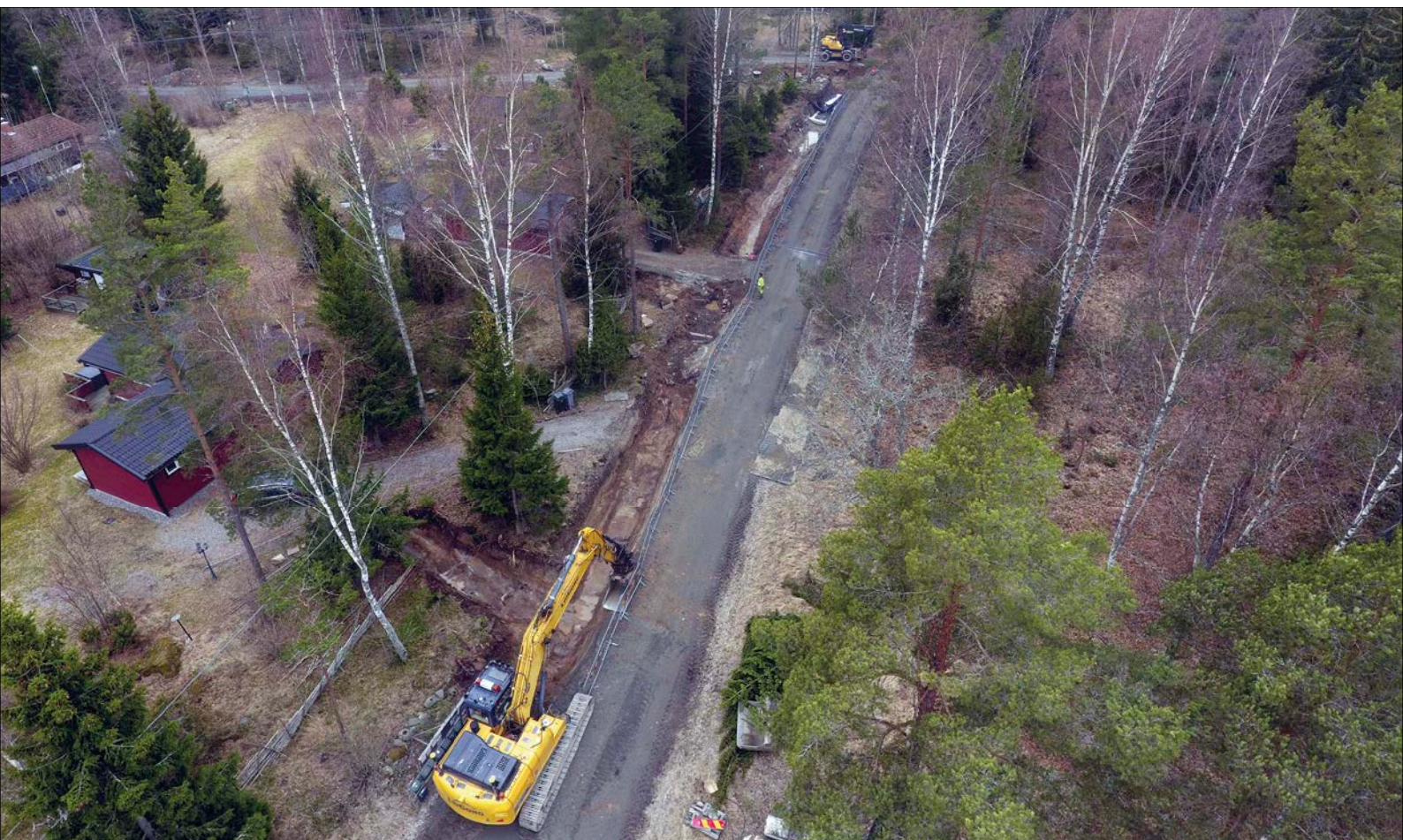
Gravfält L2015:1375, L2015:1036 och L2015:1527

Fornlämningsmiljön i Västervik är förhållandevis gles. I närområdet till aktuellt undersökningsområde finns fåtal lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR; figur 2). Cirka 250 meter respektive 700 meter öster om undersökningsområdet finns två gravfält, vilka liksom gravfält L2015:1375 inventerades 1977. Enligt beskrivning i Kulturmiljöregistret finns det inom alla tre gravfält fyrsidiga stensättningar och gravhögar med kantrännor. Fyrsidiga stensättningar antyder att delar av gravfälten är anlagda under äldre järnålder. Högarna antas däremot vara anlagda under yngre järnålder. Före-

komst av kantrännor runt högar finns dokumenterat från många gravfält runt om i Sverige och förefaller huvudsakligen kunna kopplas till vendetid och vikingatid (Andersson & Lidström-Holmberg 1998, Wigren & Öström 1984), men det finns exempel på kantrännor runt högar som daterats till förromersk järnålder (Äijä 1993, 1998).

Fossil åker L2015:1044

Intill gravfält L2015:1527 finns ett område med röjningsrösen som indikerar att där finns en fossil åker (KMR).

Figur 4. Drönbild över arbetsområdet längs Västanksvägen. Till höger syns delar av gravfält L2015:1375. Foto från sydväst.

Stensättning L2015:960 och L2015:1389

Cirka 500 meter öster om undersökningsområdet finns två stensättningar som inventerades 1977. Båda stensättningar är försedda med kantkedja och den ena har en rest sten i mitten (KMR).

Fyndplats L2015:1467 och L2015:1679

Cirka 400 meter respektive 800 meter söder om undersökningsområdet finns två fyndplatser med stockbåtar registrerade. Fyndplatserna utgjordes vid tiden för upptäckterna en mosse och en våtmark (KMR). Båtarna är idag försvunna och inga noteringar finns att de ska ha bärgats eller tagits om hand.

Plats med tradition L2015:1853

Cirka 600 meter sydväst om undersökningsområdet finns en övrig kulturhistorisk lämning i form av en plats med tradition. Platsen registrerades 1977 efter det att hemmansägare Sivert Svensson i Västankvick berättat att det på platsen ska ha funnits en krog som sjönk ner i marken beroende på det syndiga levernet på krogen. Att krogen sjönk ner i marken var ett straff från gud (KMR).

TIDIGARE ARKEOLOGISKA INSATSER

Med undantag för en utredning i Tomta år 2016 i anslutning till en fyndplats för 2–3 stockbåtar i början av 1900-talet har inga arkeologiska insatser utförts i Västankvik eller i närområdet sedan 1977

då majoriteten av fornlämningarna i närområdet genomgick inventering och dokumenterades, enligt Kulturmiljöregistret (KMR).

GENOMFÖRANDE

I samband med den arkeologiska schaktningsövervakningen genomfördes en mindre inventering av gravfält L2015:1375 och dess närområde. I östra delen av gravfältet är marken söndergrävd längs ett dike som är cirka 8 meter långt, mellan 1 och 1,5 meter brett och har ett djup på 1,2 meter. Möjligen utgör diket spår efter rovgrävning när en eller flera gravhögar plundrats, alternativt är det spår efter militära övningar när man grävt skyttegravar. Inga ytterligare gravar eller andra lämningar påträffades under inventeringen.

Schaktet som upptogs i anslutning till gravfält L2015:1375 var cirka 65 meter långt. Underlaget utgjordes av sandig morän och berg. Dokumentatio-

nen skedde genom inmätning med RTK-GPS, fotografering med drönare och kamera samt beskrivning på platta.

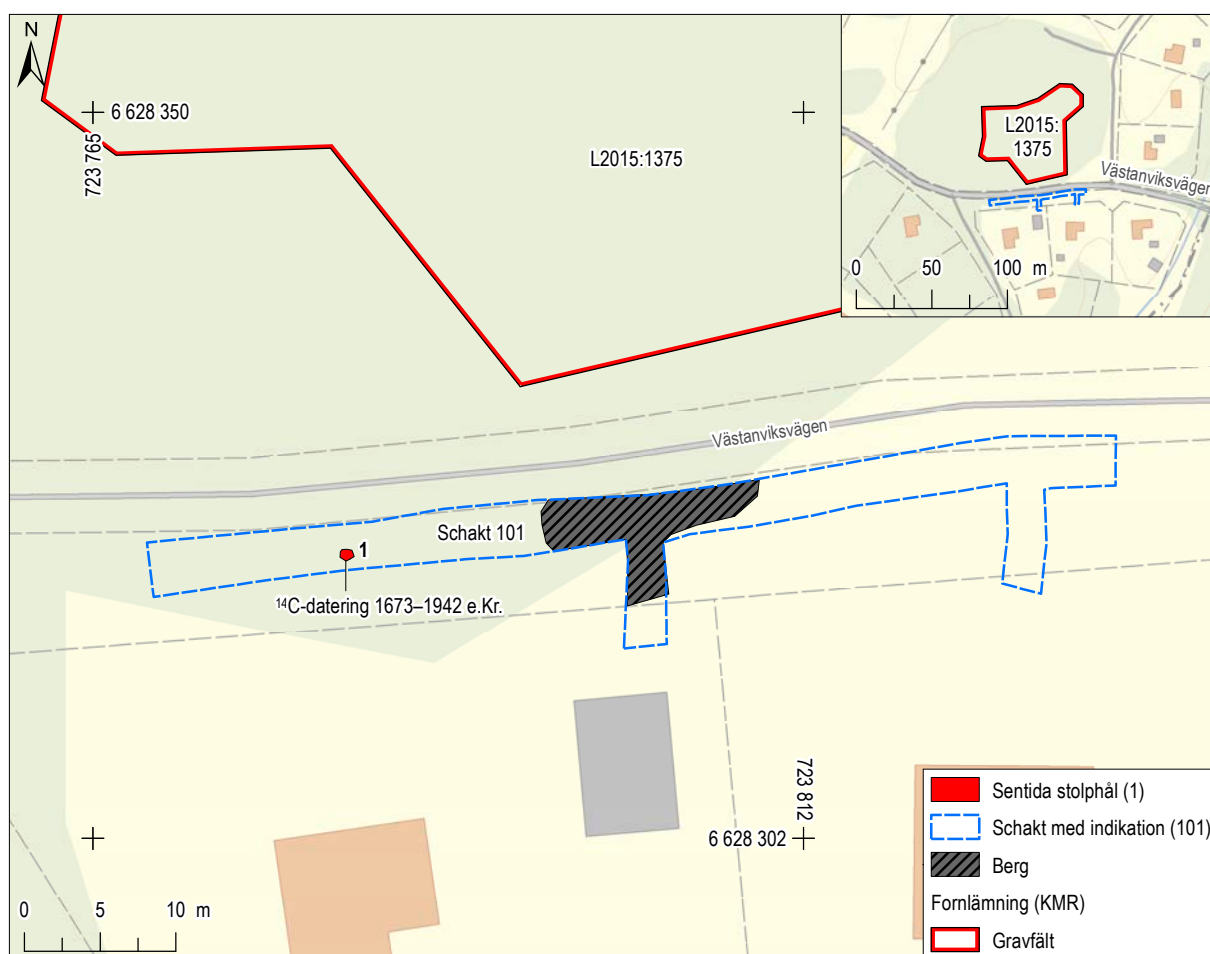
Ett jordprov togs från ett stolphål i syfte att undersöka förekomst av makrofossilt material, bestämma vedart och för att välja ut lämpligt material för datering (bilaga 1). Provet som innehöll förkolnade granbarr valdes ut då egenåldern för barr är förhållandevis låg (muntligen Stefan Gustavsson Arkeologikonsult). ¹⁴C-analys på utvalt prov utfördes av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet (bilaga 2).

Schaktet lämnades öppet för fortsatt markarbete.

RESULTAT

I schaktet strax söder om Västanksvägen påträffades ett stolphål vid cirka 0,8 meters djup (figur 4). Stolphålet mätte 0,90 x 0,80 meter och var cirka 0,40 meter djupt. Fyllningen utgjordes av gråbrun siltig lera med inslag av sand. I plan syntas tre runda stenar i storleken 0,18x0,15x0,10 meter.

Stolphålet som undersöktes i sin helhet och provtogs för ^{14}C -analys resulterade i en vid datering från tidigmodern/modern tid (1673–1942, 2 sigma; bilaga 2). Då inga ytterligare stolphål eller andra anläggningar påträffades och eftersom det historiska kartmaterialet inte kunnat tillföra något som skulle kunna tyda på ett äldre torp eller någon hägnad vid platsen tolkas stolphålet inte utgöra någon fornlämnings. Inga fynd påträffades.

Figur 4. Schaktet med stolphålet (1) strax söder om gravfält L2015:1375. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:500. Översikt med hela gravfältet L2015:1375 enligt Kulturmiljöregistret (KMR), skala 1:5 000.

REFERENSER

Litteratur

ANDERSSON, G. & LIDSTRÖM-HOLMBERG, C. 1998. *En hög och ett gravfält i Häggvik, Häggviksleden, Uppland, Sollentuna sn. RAÄ 81 och 282*. Rapport 1998:52, Stockholm.

WIGREN, S & ÖSTRÖM, K. 1984. *Femton kilometer forntid under motorvägen – Fornlämningar från bronsålder till medeltid i Trosa-Vagnhärad, Västerljungs och Lästringe socknar i Södermanland*. Rapport UV 1984:30, Stockholm.

ÄIJÄ, K. 1993. *Åbygravfältet*. Rapport UV 1987:11. Stockholm.

ÄIJÄ, K. 1998. *Jordbrogravfältet – arkeologisk förundersökning, igenläggning och undersökning. Nynäsbanan, Södermanland, Österhaninge socken, RAÄ 182 A*, Stockholm.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

ORTNAMNSREGISTRET, INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN (ISOF)

<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-name>

WIKIPEDIA

Sökord: Rådmansö socken

Sökdatum: 2023-08-04

https://sv.wikipedia.org/wiki/R%C3%A5dmans%C3%B6_socken

BILAGA 1. ARKEOBOTANISK ANALYS

Stefan Gustafsson
Arkeologikonsult

Metod och genomförande

Provet floterades i vatten och artbestämning av växtmakrofossil och träkol gjordes med mikroskop.

Resultat

Stolphål 1, prov-nr 3461:1

I provet hittades åtta kolbitar från gran samt 30-tal fragment av granbarr. Granris har använts som isolering och golvtäckning så länge granen vuxit i Sverige. Tyvärr utgör förkolnade granbarr ofta en yngre kontaminering i äldre kontexter. På grund av dagens skogsbruk med monokulturer av gran och tall så förkolnas miljontals granbarr i samband med skogsbränder. Genom bioturbation kan barrfragment ta sig ner genom jordlager, konstruktioner och anläggningar.

BILAGA 2. ^{14}C -ANALYS

Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet
Uppsala universitet

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Rådmansö, Norrtälje, Stockholms län. (p 5196)

Förbehandling av träkol:

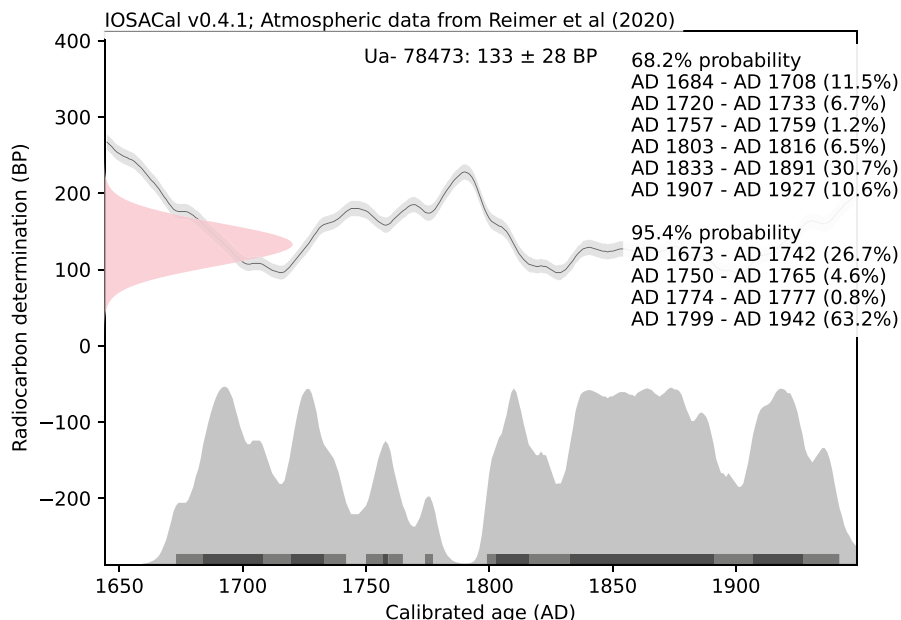
1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}_{\text{‰}}$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-78473	3461:1	-27,1	133 $\pm$ 28

Kalibreringskurvor

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3641